

HƏYATIN QİSASI,

yaxud xəyanət cəzasız qala bilməz

Əli Rza XƏLƏFLİ

(Övveli ötən sayımızda)

“Ölümül məhabbat” hekayisinin tasarı altında düşüncələrimi davam etdirmək üçün dikiqatımlı zamanıqdan istəyirdim, ancəq nəsə alınmırdu. Hor şeyi düşündəcən aydın olsada, sadəcə, fikirlərimi axara salmaq, müəyyən məcraya yönlətmək çatın idi.

Əlbəttə, hekayəni oxumuşam, tokar-tokrax oxumuşam, müəyyən hissə haqqında düşüncələrimi sözə gatmışım. Bəs necə olub-lar? indi müəyyən tərəddüdlər imkan vermişsin ki, “Ölümül məhabbat”ı xaricən düşüncələrimi izləyə bilməyim?

Əsərdə mənə cəl gelir ki, qoyulan
əsas problem halalı və haramlı ma-
səsləsdir. Başqa sözlə, vicdan özünü
hakimiyət taxımı qoruya bileyəcəkmi,
yoxsa, virdam yağmalaqın güçündə
olan hissərə qalıb gelecek. Söz yox ki,
əzəber bildiyim həkayətin sonunda ha-
dişələrin qurtaracağıını, yəni sonunu
unutmamışam.

Amma bunu bir hayot hadisesi kim qubul etsik, onda bekayyad hadislerin noca gediyini ve sonunda no la nitcaloncunayi bari basdan demek mümkin deyil (on azi bari basdan demek düzgün olmazdi). Bir sözslü, birce çıxış yolu qalar; hadislerisi özx arası ile izloymak. "Günüzli bir gün idi. Farhad çarşasat yedidde atını minib evden çıxdı. Çayı keçib venice yola düzlezzimdi. Gülgâna bir sah gâldi. Dönbür strafı dinsâdi, sakitlik idi. Yoluna davam etmek isteygenden yendan hanım sasi eşiti. Sanki körpa usaq ağlayardı. Farhadın atan basını çöktü, sanda galta şarap getidi. Sas getirdikça yaxnatıldı. Qabagâh bir günde gülardı, deyasan, sah'da qayyann yannından galirdi. Farhad qayyannı yaxnâzla, yermâz'a donub galidi. Qayyann dibində gallar atulya bükülmüş bir usaq ağlayardı. Camî 5-6 aylık olardı. Farhadın strafı basıldı, heç kim yox idi. Uşaqın yaninda bâzı umzı va bâzı umzı yemek vardı. O, umzı'yı kırıp, umzı'yı yedi.

nin ağızına verdi, usaq dərhal kirdi. Farhad hündürdən: Kimsə varmı, bu ki-
min usağıdır, - deyə çağırmağa başla-
di. Lakin öz səsinin sildürməq qayalarlardan
döñən öksəsindən başqa, heç nə
esitmədi. Farhad qayanın dibində otu-
rub körpəyə yemək verdi. Uşaq aqzög-
tüküsə vəyəmə basıldı, aarmını dovu-
du.

ğu için kefi kılıksızdı. Farhadın alın-
dan möhkem-möhkkem yapııldı. Farhadı-
usağı allarına alib başı üzünen qaldır-
dı. Bu, bir qui usağı idi. Farhad başı-
dışdı ki, usaq valideyin tarafından an-
mışdır. Sarsıldı, manzorodur. Ola sil-
sin ki, çoxları da qui usagini Farhadın
qarsısında çıxmıştı bir tosusadı kim gö-
ri bilər. Amma metnəndə aldığımız
lumat biza dikti edir ki, usaqın anasını
(qısa müdaddət) olsa, usaq üçün həyə-
ti tomin edən, usaqın hayatını qoruyan
imkanları, əsrigəməsi göstərir ki, o
bu yolu, elbəttə, facioli yolu seçən elə
usaqın anasıdır. Usaqı adıylə bükəm-
oni soyudqan qorumaq üçündür, yani-
da hər yəzmək qoymayı, ömziklə sud-
la dolu qab qoymayı... bunlar tosusadı
deyil, bù, ancaq ana qayğısının elə-
tirilən təklifi idi. Ozu da bu qayğışlı-
lığın üzümün ağızına atmayı. Ancaq
bu hələ hamısı deyil, onuz da usaq ki-
mının urcahanı çıxmışydı tezliklə hə-
lak olardı. Bəs ona usaqının məhv ol-
məgini istəməyin ana nöyo imid qır-
dırı? Demək, ana olsında hardansə çox
gizlin bir yerdə usaqının taleyiñ izlo-
şub! Ustilik kimşosuz mesəd, həq kıl-
gilə-gəlmətdiyi yerdo usaqi atib ged-
dir? Bəs o noyə gunuvon? Cox günüm
ki, ana bir yerdə və elo homin grazıyib.
Forhadın vəcdan, insanparov, löy-
qılıtlı bir şəxs olduguna inandığı üçün
usaq onun yoluñ üstüna qoyub, hota-
ta tosusadıñ agor usaq ağlamasdayı,
usaq özlinəxəs həyəcan sesini qaldır-
masdayı (bu da münküm id) bəs onda
vozyiyet necə olacaqdı? Şübəhos, ana
buna da hazır olub. Əvvələ, usaq ac
sayxayıb, ac usaq ağlamalıdır, sorsal-
malıdır. Bu da mümkün olmasdayı be-
lə, onda ana usaqı sabah, mükmün ol-
masdayı o biri gün Forhadın yoluñ
üstüne qoysaqacıd.

Əgər belə demək mümkünsə, tale usaqı cox sinəq ekmiş. Elə həmin gün əyvənət səsinə doğru gedir, onur görür. Bölkə do, ömrü boyla ilk defə ugul-ugul sahib olmasa da, nəcə qeyriadi bir hadisə ilə qarsılıqlı rəqəmli və sərsilr. Bu sərsilin artıq onun üzünü görmədiyi, tanımadığı insani - şəhərin (hər halda biz burada ananı görürük) itibarından: “O: vəcadsızlar, ənsənlər vəd məhrüm edilmişlər, bu usaqın gənahı nödir ax!”, - deyə qızıqçaz bir ata naşvazılı ilə bağrına basdır, adıylab gördür. Forhad məzəbə getməyib eva qaydırı. Başına galənləri anasına damyır. Anası usaqın valeyndirlərin üvənənə deyin-deyin onu queşqina addı, üz-gözdündən əprək azıldı. İstili su həzərlayıb galənlərən xəbarlış, əl-avagyın onyadardır qığıldır, mələk kimi gülmüşəyirdi. Burada usaqın gülünəməsinə yaşıyan mötənəmli qotiyon tosusadı ola bilməz. Bu, artıq hayvanı ölümü qalib gəlməyirdi. Anebad uşaqlıb hələ uzoq müddət cərşimsənərə moruz qalacaq. Kim neçə qalib golocək... hayat özünə necə diktə edəcək... bunlar galocuyun işidir.

İndilikde ise Forhad meşo kimse-sizliyinde, qaya dibində, hətta on sağlam düşüncəli insanın bələ bu səssizlikdə vahim keçirəcəyi mühütdədir. Və o, qarşılaştığı fenomenin - kimse-siz uşaq, kimseşiz meşo, özü və atı ilə tek tənha durub. Bütün bunlar onu da-xili-manavı bir haravda safarbar edir.

Ön aza ona goro tok-tonha qalır ki,
Afşat do onun üçün istinad möqamı de-
yil. Amma birdon-biro havalar döyişir
yaşını ötürso do, evlənməyən Fərhad
üçün zaman müəyyən diktələr edir.

O, evlilikin zamanını keçirmekadar. Yarıcı Förhan evlilik zamanının keçimini ilo bağlı hor hanınsı bir moğanı toxumur. Ancaq oxucunun itixiyarına buraxdıgı moğanıla da az deyil.

Evlilikon yaşının ötməsi istor oğlanlar üçün, istorso da qızlar üçün müyyən problemlər yaradır. Bu nə qodur cinsəl maliyyət daşısa da, həm də fiziki, cismanlı maliyyət dayışdır. Şövüşü, bəzə problemin əzi insanın monovisi mühtiştin təsisir ötmür. Ad çıxmədən Azərbaycanın üçqar rayonlarından birində baş verən hadisən iştiətiördə də ola xatırlaqın yerinə düşərdi. Cox gənc olan qız, uğurlarla müşyünün müdiddət örtülü mühtiştin saxlanıb ola qurğanınsı bər cavan (çitma-la görə) sonra həmin qız əzli rəvəy və yandırıv... Buna kriminalistlər, hüquqşunaslar hadisənin gedidilmiş nəcib izah edəcəklər, on işləridir, amma psixologlar da müyyən mülahizələrlə səyləşəyiblər. Fiziki, psixoloji travmaların adamların müyyən moğamdanla daqlı axayı doyورular aylaglaşdır da qanauygündür. Əlbəttə, bə qanauygunduğunu, əsində, qeyri-qanauygunduğunu kığın, qohub, smak, fizyandır.

Yazıcı anasının ölümünden sonra Forhadın Afşo keçirdiği günün toosuratını töbi tosvırı toqdım edir. Bu tısvırda kılıc görür ki, Forhad Afşo qızı kimi davranımda davam edir. Vo qızın özü de ağlı bir ovlad olaraq Forhadı diqqötini osırgırmış. Amma hadisoler bu cür sakit axarla davam etmür.

Förhad növbəti gününü evo qayıdır, ancaq bu gün ovvolkilərdən bir qədər fərqlidir. O, iekiliidir. Xəzərinin təqdi-

forlular. O, İckilidür. Yaşıçının toqumlanmış göra ümümiyetle, ikidüzen yorumlaşmışsa da, bir arz ulası olur: "As-sam saad sakiz olardı. Farhad müallim yaşılardan birinin aqzin nisanı maclisinden galmıştı. Ümümiyetle, şirpi iki imakdan her soyulanınname Farhad bu gün bir qadır içindi. Az içmesine hâkimiyatı var, içki ona çok piştiş etmiş, deşvar, xevli dönmüşdür. İçeri girmi kimi Aşf qabagına qadır, çantasını silindir alıp bir turşu gotdu. Farhad: Bir az vorulmusam, devib yataq, qatadan keydi. Aşf turşuyla qatı, aqşadan keydi. Farhad etiraz etmeye hâkimiyatı, hâminlığı oldığı kimi, aqşalarını yudu ve: Bana indi rahat-rahat yata bilersen... - devib vatagini hazırladı. Farhad onun başını sığaldı: San olmasan men neysemdin... - deşvar olundan öpfidi. Aşf laşını ve aqşını duanı götürürün, ona atıga kecedi. Farhad o qadır vorulmuşlu ki, uzanan kimi vuxuya getdi." Yaziçi bundan sonra hisdolosun tekimini ayağına tam olmasa da, qisimın yazar. Wu hisdolosu elo corayot elki, biz az qala Forhadın gähnüş olduguunu düşünlük. Ancaq bir müşahidin kimi bizo elo gelir. Forhadın monovi mühüntüde ki, ike-miclisinden qabagi zamanda çarparanibus. O, bu çat özünün iradosı, ağılı, düşüncisi oli özüne yaxın buraxmışmış. Çünki onun düşüncəsinin alt qatında Aşfın öz qizi olmadığı haqqında fikir daim onun beynində noboriso dikto elxib.

(Davamı 9-cu sahifədə)

K
R
E
D
O

Nº09 (1039) 03 mart 2021-ci il

HƏYATIN QİSASI,

yaxud xəyanət cəzəsiz qala bilməz

(Əvvəl 9-cu sahifədə)

Deyəsən, qapalı mühitlərdə, ümumi mərkəzə töcrid olunmuş mühitlərdə belə hal töbii görünür. Yəni hər kəs, əgər belə demək mümkünsə, öz köçünü sürür. Beləliklə, Fərhadın tapıldığı qızın ilkin tələyi ilə demək olar ki, maraq-lanan yoxdur və bu məsələ əsərinin sonuna qədər örtüdə qalır. Ancaq bu möqamdan çıxış edərək bir-iki məsələyə dənəzər yetirmək yaxşı olardı; uşaq Fərhadın yolunun üstünləti tosadüfü atılmışdır! Bu barədə müəyyən cizigilər fikrimizi qeyd etmişik. Amma burada məqsəd başqadır...

İsaxan "Ölümçül məhabbat" hekayesində klassik bir tezisin zaman-zaman özünü dikto etdiyini və hollini tapmadığı möqamlarda hansı problemləri yaratdığını sənki diqqətə çəkir. Bir az sobir edək.

Bir daha suali təkrar etmək yerinə düşər: nə üçün uşaq Fərhadın yolunun üstünləti atılır? Cənub Fərhadın insanların gəzündə molək timsalıdır. Molək isə heç vaxt şeytanın çevrili bilməz. Bu, insanların mələyə olan inamıdır. Amma hadisələr göstərir ki, Fərhad molək olmadığı üçün onun ruhuna şeytan çox asanlıqla yol tarır.

Colaloddin Rumi düsturu, nəhayət, özünü göstərir: "ya olduğun kimi görün, ya göründüğün kimi ol". Fərhadın facisi bu teziyin yaratdığı ziddiyyyətin arasında dayanır. Müəyyən zamanla qədər Fərhad, əslində, olduğu kimi idi, yəni olduğu kimi göründürdü. Ancaq müəyyən zamandan sonra, yəni şeytan onun varlığına daxil olub mələkliyini qəsb etdiyindən sonra olduğu kimi görünə biləndi. Camaat əvvəlki Fərhadı tanıydı, əvvəl olduğu kimi görünən Fərhadı. Fərhad nə qədər şeytanı bir hissələ culğasına da, öz faciosunu dərk edir. Faciosının ona gotirocayı qəzənin mahiyətini də anlayır. Başqa sözü, son anda C.Rumi düsturuna sadıqlılığını tosidiq edir. Biz bu barədə artıq danişmışıq.

İsaxanın hekayələrini ardıcıl izlədiğdə belə bir dəqiq qənaət hasil olur. Onun hekayələri nə Azərbaycan nəsirindən, nə də ümumdünya nəsirindən töcrid olunmuş deyil. Bu və ya digər dərəcədə dünya nəsirində özünü göstərən müəyyən möqamların tekərələri yox, yeni torzda, yeni inkişaf mühitinə spiralvari şəkildə İsaxanın hekayələrində də özünü göstərdiyini müşahidə etmək olar. Biz bu yaxının əvvəlində Joj Sandim "Indiana" əsərini yada salmışdıq. İnsafən, Fərhadın başına golon hadisə kütləvi xatarker daşımasa da, müəyyən monadada nadir hadisə olsa da, cəmiyyətin - insanların mənəvi torəfini, xüsusiylə, görünməyən simasını açmaq baxımdan çox xarakterik hadisədir. Bu yerde C.Cabbarlinin "Aslan və Fərhad" hekayəsi də yada düşür.

Bu yadadüşmələr tosadüfi ola bilməz. Oxucunun əsərdən aldığı tövssərən bu və ya digər dərəcədə düşüncəni horoköte götür. Düşünəcə rastlaşdığı mənzərənin uyğun torəflərini yaddaşda soraqlayır. Hərdən uyğun golən bir torəf görürsə, orda psixoloji titrəyiş baş verir. Beləliklə, "Aslan və Fərhad" hekayəsi yada düşür. Orda da osas hadisələr Fərhad üzərinə qurulur. Burda da əsərin osas qohrəmanı Fərhəddir. Sənki Fərhad adına qarşı həm klassik sonətkarın C.Cabbarlıda, həm də müasirimiz olan istedadlı yazıçıımız İsaxan İsaşanlıda bir ironiya var. Yəni Fərhad adını biz yeniləməzlək obrası kimi qavramayıq. Hər iki yazıçı - sələf və xələf belə bir düşüncəni araya götür: hayatın elə gözlonılməzləkləri ola bilər ki, o, qohrəmanı mənəvi cohətdən sarsıdar. Əgər qohrəman həqiqətən Fərhad deyilsə, o, yalnız Fərhad adına sahiblənib... - qarşısına çıxan sort sınaqdən asanlıqla keçə bilməyəcək.

C.Cabbarlıda Fərhad onun üçün hər cür fidakarlılıq dəzən qardaşı Aslanın arvadına tamah salır. Nəticədə etirəslərinin qurbanı olur və rozil bir psixoloji mühitə düşür. İsaşanlıda isə Fərhad tapıldığı dəyərlərə xəyanətini görür, anlayır və özü də bəsa düşür ki, artıq o xəyanəti real həyat hadisəsi olaraq yaşaması da, ruhən bu xəyanət onun töbiətində özünü göstərir. İsaşanın Fərhadı hadisələrin burulğanından intihari ilə çıxməqdən başqa yol görmür.

* * *

İsaşan bu hekayəsi ilə belə ibrətəmiz bir düşüncəsinə də oxucuya dikto edir: Həyat qobul etmədiyi - mənəvi dəyər olaraq qobul etmədiyi no varsa, ona qarşı öz münasibətini mütləq bildirir. Yaxşı no varsa, həyat toqđır edir.

Xəyanət cəzəsiz qala bilməz! - həyat həm də bunu dikto edir.

02.03.2021